

Tanulmányok

Régiók, polarizálódás, centralizáció

A teret, mint alapvető filozófiai kategóriát értelmezve, megkerülhetetlen kettősségként ott találjuk benne annak egyidejű folytonosságát és osztozottságát. A „saját” tér kijelölése és védelme (a territorialitás) az élővilág alapvető – konfliktusos, állandó mozgásban lévő – szerveződési kerete, mechanizmusa. A társadalomban a nagyobb területek részekre osztása vagy épp a kisebbek egységbe forrasztása azonban messze túllép az élővilág ezen átfogó jegyén, megszűnik „természeti” törvényként funkcionálni s társadalmi, hatalmi, politikai, jogi, történelmi tartalmakkal töltődik fel.

Régiók, „a régiók Európája”

A térfelosztáshoz a politikai földrajzban leginkább az országhatárok vizsgálata kapcsolódik. Európa legújabb történetében, a korábbi merev megosztottság után a határok nagy többsége „légiesült”, megnyílt. A rajtuk való áthaladás, átáramlás könnyítése a polgárok, a gazdaság mindennapjaiig elérő, egyik legértékesebb társadalmi-politikai „innováció” kontinensünkön. (A nyitás bizonyos értelemben nem valódi újdonság, hanem sok keserű tapasztalat birtokában és a valószínűsíthető társadalmi és gazdasági hasznok reményében lezajlott téri „életrekeltség - eltüntetés-sel”.) E folyamat hatásaként ma már a

határokkal részekre osztott kontinens valóságos alternatívájaként van jelen a politikai gondolkodásban a minél több szálú kohézió, egységesülés is (kizárva a nacionalizmusokat, de fenntartva a nemzeti, regionális és lokális értékeket, tradíciókat).

A közigazgatás vagy a területfejlesztés esetében azonban már a nemzeti szint alatti léptékek, elsősorban a mezoterek ügyei kerülnek előtérbe (Nemes Nagy 2016). A folytonosság és osztozottság együttlétezése elméletileg itt is megkérdőjelezi a térfelosztások szokásos, optimalizációt hirdető határhuzogató módszereit: minden lehatárolás „tökéletlen”, vitatható, bármilyen tudományos tekintélyt és módszert állítunk is egy-egy javaslat mögé. Pálné 2016 lényegében ugyanezt a tételt erősíti, amikor a hazai közigazgatás „racionális” térszerkezetét a „fából vaskarika” metaforával illeti.

Az Európai Unió (és elődszervezetei) a társadalomszerveződés és a társadalomirányítás szintjei között új viszonyok, arányok létrejöttét vagy legalábbis ezek esélyét teremtette meg. A nemzeti hatáskörök egy részének közösségi szintre emelése, így az országos kompetenciák gyengítése elméletileg egy kitáruló cselekvési pályát nyitott a nemzeti szint alatti mezoterek téregységei társadalom- és gazdaságirányítási, önkormányzati és önszerveződési lehetőségeinek (Ruttkay

2004). Az Európai Unióban e térmeretben bukkant fel szinte „új” fogalomként és intézményként, a régió, a határnyitásokhoz hasonló – bár azért jóval kisebb súlyú – várakozásokkal telítve, elsősorban a 20. század utolsó évtizedében és a Millenium körül (a maastrichti szerződésben a „Régiók Bizottsága” önálló közösségi intézményként jelent meg).

Az általános társadalomszerveződési és irányítási tartalmak (decentralizáció, demokratizálódás) helyébe azonban nagyon gyorsan egy leszűkített területfejlesztési (regionális politikai) tartalom tolódott a régiók értelmezésébe. A területfejlesztési mozgástéren belüli szerepben is hordozott azonban elvi jelentőségű tartalmi változást e tércategória. A régiók emblematikus szereplőivé váltak az európai fejlesztéspolitikai fordulatok: „leváltva” a téri, térbeli szempont-hoz képest domináns ágazati szemléletű fejlesztéspolitikai hangsúlyt. Különösen a keleti bővítés után azonban további szerepszőkülés tanúi lehettünk. A régiók fő „feladata” az új tagállamokban a forrásszerzés, amihez képest másodlagossá degradálódott a forrásallokáció módja, a centralizált fejlesztési iránykijelölés nagyon sok helyütt elfogadottá vált, háttérbe szorítva a témakörben alapvető jelentőségű szubszidiaritási szempontot.

A régió problematika mára – vitákkal kísértén – európai léptékben visszaszorult. Nyomaira leginkább még a társadalmi dimenzióra érzékenyebb területi kutatói érdeklődési körben vagy épp a regionális intézményrendszer (ahol kiépült és megmaradt) működtetésében érdekelt bürokrácia szereplőinek meg-

nyilvánulásai közt találunk rá. Az EU regionális politikája mára határozottan város-központúvá is vált, reagálva a közösség világméretű versenyképességi gondjaira, a tudásigényes gazdaság urbanus közegekbe vonzódásának objektív eredőjeként zajló telephelyválasztási fordulatra, s a mindezzel egyidejű sajátosságra, hogy a fejlettebb országok társadalmi feszültségei ugyancsak egyre határozottabban „városi” jelenségek-ké változtak. Kelet-Közép-Európában ugyanakkor a területi polarizáció alapvető dimenziójaként ma is a periférikus, rurális terek leszakadása a jellemző (e térségek európai fejlettségi összehasonlításban sereghajtók), a dinamikus városi tereken túlnyúló, nagyobb, tagoltabb téregységekben való gondolkodás és cselekvés hiánya a társadalmi stabilizálódás elszalasztott lehetősége.

A régióhoz kötött általános értéktartalmakat, közte a területi decentralizációt tévedés lenne időtlenül és a fejlettségi szinteket, az országok nagyságát, nehezen változtatható települési és térszerkezetét figyelmen kívül hagyva idealizálni s a mezotereket túlértékelt szereplőként bemutatni a tagolt társadalmi relációk oldásában, a nagy erejű, hálózatos működésű szereplők által mozgatott, tagoló piaci viszonyok ellensúlyaként. De ugyanígy aligha kérdőjelezhető meg kohézió-erősítő és gazdasági hatékonyságnövelő értéktartalmuk, ennek fontos elemeként a helyi, térségi innovativitás, kezdeményezőkézség és öngondoskodás serkentésével.

A mezoterek bizonytalan funkcióit, háttérbe szorulását az érintett szakértői és „működtetői” körben gyakran a társadalmi támogatottság hiányával is magyarázzák. Az egyéni, átélt sors tereinek közvetlenül érezhető hatásai, a nemzeti vagy globális hatótényezők, szabályok néha nyomasztó súlya tükrében a köztes terek (és más hasonló köztes funkciójú társadalmi szerveződések, mint amilyenek – egyetlen példaként említve – az ágazati szakszervezetek lehetnek) szerepét mindenképp érdemes reálisan szemlélni. Leginkább azok a felismerések fordíthatnak ezeken az „erőviszonyokon”, amelyek rámutatnak, hogy a cselekvő részvétel a tájak, az egymásba fonódottan létező urbánus és vidékies terek formálásában nem pusztán önmagért való, bürokratikus momentuma a modern társadalomnak, hanem a személyes és globális világ élhetőbbé, gazdasági szempontból hatékonyabbá tételének is mással, mások döntéseivel nem pótolható eszköze lehet.

A – ha nem is éles, de élénk vitát generáló – diskurzus (Agg 2005) a megye versus régió dilemma kapcsán, vagy épp más középszintű téregységek szerepéről mára feledhető igazgatás- és tudománytörténeti momentummá zsugorodott. A lezajlott fordulatok, hangsúlyeltolódások feloldásának, visszafordításának kulcsaként idehaza mindaddig esélytelen a régiók „újjáélesztése”, amíg nem párosul vele a régió-gondolat eredeti, átfogóbb társadalompolitikai tartalma, a demokratizálódás, a decentralizáció, a valódi szubszidaritás érzékelhető, intézményesített, nemcsak jelszavakban fel-

felbukkanó jelenléte. Mindez természetesen feltételezi a térségi szereplők felelősségvállalásának egyidejű erősítését, a térségi, helyi kohéziót növelő önzonosság és politikai kultúra megtalálását. A lényegyet tekintve szinte teljességgel megegyező ezzel ma a megyék helyzete is, szó sincs ugyanis arról, hogy a területfejlesztői szerepben a régiókat leváltó megyék az irányítási mezőben érdemben új helyzetet jelenthetnének.

Területi polarizálódás

A középszintű téregységekkel kapcsolatos várakozásokat idehaza – noha, mint az előzőkben érzékeltettük, ezek társadalmi szerepe jóval tágabb is lehetne – egyértelműen a rendszerváltozást követő transzformációs átalakulás, a gazdasági fejlettségi, jövedelmi, foglalkoztatottsági viszonyok megugró területi egyenlőtlenségei táplálták.

E folyamat néhány jellemzőjét, kissé elszakadva az egyszerű statikus fejlettségelemzési közelítéstől, s tudatosan nem tervezési-statisztikai régiókba, hanem a fejlődési pályák szerinti csoportokba rendezetten az 1. táblázatban foglaltak alapján idézzük fel.

A rendszerváltozás – történelmi súlyú, átfogó hatásain belül – területi szempontból a szocialista időszak sajátos, a szabadsághiányban és a szegénységben mindenképp megnyilvánuló „lefelé nivelláltsága” helyébe egy új, erősen tagolt térszerkezet kialakulását indította el. Ez a „térfordulat” viszonylag rövid idő alatt, a kilencvenes években lezajlott – a kelet-közép-európai

térségben elsőként Magyarországon –, legszembetűnőbb földrajzi formációként az ÉK-DNy-i nehézipari tengely radikális depressziója jelenítette meg. A táblázatnak az 1994 és 1975 közötti relatív fejlettségi pozíciók eltéréseit tartalmazó számoszlopában ez a fordulat néhány megyében egészen radikális fejlettségi visszaesésben számszerűsödik (Komárom-Esztergom megye 51, Borsod-Abaúj Zemplén 41 százalékpontos visszaesése).

A következő két évtizedben ehhez mérhető további relatív pozícióromlás már egyetlen térségben sincs. A 2004-ig tartó szakaszban még jelentős elmozdulásokkal, – alapjaiban megváltozott tőkeháttérrel, tulajdonosi és ágazati struktúrában – indul be a gazdasági tér újjászerveződése. Az EU csatlakozással kezdődő, máig tartó évtizedben leginkább egy megmerevedett fejlettségi térszerkezetet tükröznek az értéktermelési számadatok, bár nem hagyható figyelmen kívül, hogy a globalizálódó piacgazdaság ismétlődő átfogó és konjunkturális válságai, a nagyvállalatok termelésáthelyezési akciói egy-egy erősen érintett térségben, megyében, jelentős termelési, munkaerőpiaci ingadozásokkal járhatnak (erre idehaza Komárom-Esztergom megye legújabb fejlődéstörténete a legtipikusabb példa, amit táblázatunkban is jeleznek a különböző időszakok nagyon eltérő fejlettségi elmozdulásai).

Feltűnően népes a csak kisebb ingadozásokkal és a minden időbeli metszetben, folyamatosan romló relatív gazdasági fejlettségi megyék csoportja

(6-6 megye). Megelőzendő a pozícióváltozások számadatainak félreértését, hangsúlyoznunk kell, hogy nagy távlatban e megyék esetében sincs szó abszolút értelmű fejlettségi visszaesésről. Egyedül talán Nógrád az a térség, ami ma alig valamivel nagyobb értéktermelési kapacitású, mint 40 éve s ez a megye még a legutóbbi évtizedben is a durva relatív visszaesést szenvedett el (az egykoron szebb napokat látott Baranya is hasonló pályát járt be, dacára az egyik legnagyobb szellemi potenciálú regionális központnak, Pécsnek). Baranyában és Nógrádban az elmúlt húsz év távlatában 2015-ben volt az országos átlaghoz viszonyítva a legalacsonyabb az egy lakosra jutó GDP.

Az új térszerkezet pozitív pólusán a mára lényegében teljesen terciérkvaterner karakterűvé vált, kiugró fejlettségű fővárost találjuk, a főváros-vidék dualizmus a térségi megosztottság alapvető dimenziója ma is. Ugyanakkor figyelmet érdemlő trendként figyelhető meg itt, hogy a főváros relatív fejlettsége 2009 óta folyamatosan csökken (bár még ma is felette van a vidék fejlettségi szintje kétszeresének). A vidéki térből két nyugati megye és Pest az, ami az időszak fejlettségi, fejlődési nyertesének tekinthető. Győr-Moson-Sopron fejlettségi mutatója már több éve jóval felette van a rendszerváltozás előtti – ugyancsak átlag feletti – értéknek, a megye gazdasági dinamikája a legutóbbi évtizedben messze a leglátványosabb. Pest megye sikeres kampánya az „elmaradottság” igazolására, s ennek eredményeként a vele ezer szálon

összkapcsolódó fővárostól elválasztott önálló régió státusz elnyerésére, – alapjaiban felzárkózó irányú, a fővároshoz kötődéssel is összefüggő pályája tükrében (fejlettségi szintjét egyetlen keleti és északi megye sem éri el) számos egyéb itt nem részletezett oknál fogva – számomra szakmailag megemészthetetlen.

Az ország duális gazdaságstruktúrájának meghatározó két szférája (a döntően külföldi tulajdonú, korszerű, exportorientált nagyipar és a tercier szektor – kereskedelem, pénzügyek – nagy cégei illetve a milliós nagyságrendű kisvállalkozás) közül területi megjelenését és hatását tekintve az előbbi az, ami a makroadatokkal megfogható térszerkezetet alapjaiban formálja.

A kisvállalkozói szövetekör vagy épp az alapszolgáltatások közszférája fontos országos és regionális kohéziós szereplő lehetne, hisz lényegében mindenütt jelen van. Az a jellemző azonban, hogy a nagy termelő szervezetek – egyedi állami támogatásokkal, kedvezményekkel is ösztönzött – termelési körülményekhez kötődő gazdasági fejlettségi képtől alapjaiban nem különbözik, de azért annál jóval kiegyenlítettebb a szféra jövedelemtermelése (Kiss 2016), legfeljebb egy mai, újabb „lefelé nivellált” réteg meglétére utal. Ebben olyan csoportok dominálnak – sok helyütt kritikus, a szegénységi szinthez közeli jövedelemszintekkel – mint az ország egészét betérítő minimálbéres foglalkoztatottak, a közmunkákból, a különböző támogatásokból élők vagy épp a több milliós nyugdíjas réteg. Ez a kör az, aminek lehetőségét és produkcióját egyértelműen

az általános szabályozás uralja. Ezek a csoportok a leginkább „helyhez kötöttek”, egyben ők a leginkább „távírányítottak”, komolyabb figyelmet legfeljebb a politikai kampányok idején kapnak.

A megyei szinten aggregált adatokból kirajzolódó fejlettségi tagoltság, az eltérő pályák mögött egy ezeknél jóval mozaikosabb, bár a térbeli alapstruktúrát nem megkérdőjelező polarizált térszerkezet jellemzi az országot ma is (1. ábrát lásd a következő oldalon).

Az utóbbi évek térelemző szakirodalmának egyik legfontosabb térképén – amelyet a szerző több különböző módszerrel végzett települési szintű fejlettségi-jóléti klasszifikációt összegezésével készített – a rendszerváltozást követő átalakulás erősen rögzült, illetve a várakozásokat tekintve akár meglepő pozíciójának is minősíthető térségeit is felfedezhetjük. Az ország középső és északnyugati térségei – egy-egy kevésbé markáns, de felfedezhető kivétellel (lásd például a Vas és Veszprém megye határai menti tipikus belső perifériát) – relatív pozíciójukat tekintve kedvező helyzetűnek minősülnek. Ezzel szemben látványosan jelen van még mindig a már a kilencvenes években kirajzolódó ún. BB-vonal (a Balassagyarmat-Békcéscsaba felődési-fejlettségi törésvonal), amelytől keletre a rögzülten kritikus helyzetű települések alkotta belső és külső perifériák összefüggő tereit mindmáig csak a nagyobb városok és környékeik oldják. Térszerkezeti szempontból a zónák fennmaradása az egyik legélesebb kritikája a területi fejlesztéspolitikának is. A másik markáns „peri-

1. táblázat A megyék relatív gazdasági fejlettségének változása, 1975-2015

Fejlesztési pálya, megyék	GDP/fő (átlag=100)				GDP/fő változása (százalék pont)			
	1975	1994	2004	2015	1994-1975	2004-1994	2015-2004	2015-1975
Kiugrók, felzárkózók								
Budapest	139	180	208	205	41	28	-3	66
Győr-Moson-Sopron	111	103	113	132	-8	10	19	21
Pest	61	76	88	82	15	14	-6	21
Vas	82	103	99	97	21	-4	-2	15
Hullámzó pozíciójú stagnálók								
Fejér	106	96	97	104	-10	1	7	-2
Tolna	77	94	69	74	17	-25	5	-3
Bács-Kiskun	79	77	69	76	-2	-8	7	-3
Szabolcs-Szatmár-Bereg	59	62	56	54	3	-6	-2	-5
Hullámzó pozíciójú visszaesők								
Zala	88	94	93	82	6	-1	-11	-6
Somogy	71	76	68	62	5	-8	-6	-9
Hajdú-Bihar	83	83	76	72	0	-7	-4	-11
Jász-Nagykun-Szolnok	93	79	64	64	-14	-15	0	-29
Komárom-Esztergom	131	80	110	101	-51	30	-9	-30
Borsod-Abaúj-Zemplén	111	70	66	71	-41	-4	5	-40
Folyamatosan visszaesők								
Heves	100	73	72	69	-27	-1	-3	-31
Békés	89	80	63	58	-9	-17	-5	-31
Nógrád	77	62	53	42	-15	-9	-11	-35
Csongrád	109	94	77	74	-15	-17	-3	-35
Veszprém	116	80	78	73	-36	-2	-5	-43
Baranya	108	84	73	63	-24	-11	-10	-45

Az adatok forrásai: 1975: a szerző becslése (Nemes Nagy J. 1998, 4. táblázat), 1994-től: a KSH hivatalos adatai. (A KSH a Nemzetgazdasági Számlákat visszatérően – legutóbb 2016-ban - ellenőrzi és korrigálja. E felülvizsgálatok nyomán a korábban publikált megyei GDP értékek esetenként néhány százalékponttal változnak, mindez azonban a területi alapsémát alapjaiban nem módosítja – a megyei GDP közreadásnak helye a STADAT adatbázis 6.3.1.1-6.3.2.1. táblázata.)

féria-koncentráció” – az előző zónához képest nem igazán előrejelzett módon – a Dél-Dunántúlon található, egyértelmű-

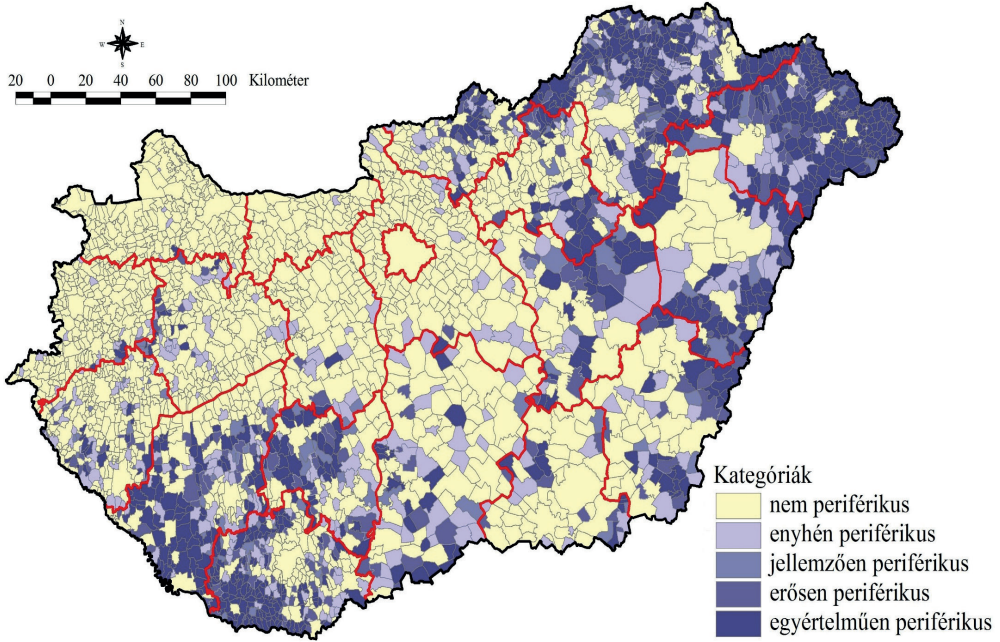
en megtörve a leegyszerűsítő Dunántúl-Alföld, Kelet-Nyugat tagolódást (minderről részletesebb térelemzést ad Pénzes

citált munkája, valamint Koós 2015). A térképen kirajzolódó térszerkezet „A komplex programmal fejlesztendő jár-

sok” felzárkóztató célú legújabb lehatárolásával erős átfedésben van (KSH 2016), igazolva a tagoltság akut jellegét.

1. ábra Külső és belső perifériák a 21. század elején Magyarországon

Forrás: Péntes 2014, 34. ábra

Visszafordulás az „egy-pont szemlélet” irányába

A fenti példákkal érzékeltetett területi fejlettségi kép mögött alapjaiban az átfogó piaci, társadalmi folyamatok differenciáló természetét, következményeit fékezni, enyhíteni próbáló területpolitika, kormányzatokon átívelő gyengesége is megmutatkozik. E két mechanizmus rögzülten különböző alaptendenciájú, az egyenleg egyértelműen mindmáig a differenciáló hatások felé mutat, a piaci alapú beruházások volumenének a kiegyen-

lítő célú támogatások jellemzően sokszorosan felülmúló értékei okán. Ebben a relációban – elsősorban a 2010 utáni időszakban – sajátos fordulatot jelentett a piaci alapú (nyílt támogatásokhoz, uniós forrásokhoz nem kötődő) beruházásoknak, a globális válságra s a hazai szabályozási környezet bizonytalanságaira visszavezethető visszaesése, aminek következtében a fejlesztések pénzalapjait nagy hányadban az évenkénti teljes nemzeti össztermék 5 százalékát elérő uniós támogatási többlet felhasználása adja. Ugyanakkor a „stratégiai partnernek” nem tekintett perifériák a mai támo-

gatásszerző-támogatásbefogadó pályán továbbra is csak a területi polarizáció negatív sarokpontjaiként funkcionálhatnak. A rendszerváltozás utáni időszak mozgásaiban a területi közigazgatási decentralizáció átfogó, komoly deficitje is benne van (Pálné szerk. 2016).

A 2010 utáni időszak – nem előzmények nélkül – a centralizáló, „egy-pont politikai” fordulat periódusa. Csak a kifejezetten területi vonatkozású momentumok sora is hosszú. A régiók lényegében kikerültek a fejlesztéspolitika szótárából (a területfejlesztési törvényből). A megyék és a helyi önkormányzatok hagyományos térségszervező funkcióik meggyengülését, intézményeik megcsonkítását, elvonását, visszaállamosítását élik át. A helyi szereplők a fejlesztéspolitikában jórészt az európai uniós források passzív befogadó tartályaivá váltak, a redistribúciós mechanizmus ráadásul a „nekünk ez jár”-attitűddel s az ehhez kötődő felelősségvállalási hiánnyal párosul. A térfolyamatokat – a piacon kívül – jól körülhatárolható érdekcsoportokra szabott általános szabályozás uralja, komoly „térségi fűkek és ellensúlyok” nélkül. Az ún. „nemzetgazdasági” szempontokra való hivatkozással szinte minden helyi kontroll alól mentesített kiemelt beruházások e mechanizmus jellegadó elemei.

A legkritikusabb helyzetű térségeket külön is kedvezőtlenül érinti az, hogy – látszólag – a nyugat-európai trendeket követő, de a helyi sajátosságok végig gondolt tartalmát nélkülöző (a policentrizmust inkább csak imitáló) vidéki város-központú fejlesztési

fordulat is beindult. Igaz ennek tényleges tartalma, iránya is fényévnyi távolságra van – az urbánus térben is meglévő fejlettségi tagolódás, a városokon belüli hiányok okán – a nyugat-európai városfejlődés tudás- és környezetorientált vagy épp építészeti, infrastrukturális alapkarakterétől (Moccia 2016).

Mindezen hatások eredményezhetnek lokális vagy akár csekély országos szintű növekedési többletet, de érzékelhető felzárkózást a kontinens fejlett térségeihez nem eredményeznek, ellenben tovább élezi a társadalmi és a területi megosztottságot.

Kárpát-medencei kitekintés

Zárásként, túllépve az országos kereteken érdemes tágabb térségi léptékben is véggondolni néhány korábban érintett kérdést. Elsőként talán egy európai térszerveződési és fejlesztéspolitikai jegyre érdemes utalnunk. Bár a nagyobb térségek, több országot is érintő makrorégiók együttes fejlesztésében rejlő lehetőségek gondolata különböző tudományos elemzésekben, közösségi dokumentumokban is minduntalan visszatér (Szabó 2016), azonban ezeknek komoly intézményesülése nincs napirenden, e térségi keretekhez dedikált többletforrások nincsenek. A kontinentális makrorégiók együttes fejlesztési folyamata az érintett országok, régiók saját eszközeinek koordinált felhasználásának elvi ösztönzéséig jut el legfeljebb. Ma a Kárpát-medence nevesítetten egyetlen konszenzusos közösségi makroregionális felosztásban sem szerepel, meg sem közelítve a ma-

gyar politikai közbeszédben – közismert történelmi gyökerekkel – elfoglalt szerepét. A térség legfeljebb olyan, csak részben átfedő térbeli keret kapcsán kerül szóba, mint az ún. Duna-stratégia (Hardi 2012). A Kárpát-medence újraéledő nagytérségi kohézióját elsődlegesen a piaci szempontok (számos multinacionális cég termelési, elosztási, adminisztratív irányítási folyamatait, elérendő az optimális piacméretet ma is makroregionális, több országot átfogó térméretben szervezi) és a szabadabb térbeli áramlások vezérlik, amihez európai fejlesztéspolitikai eszközökkel megtámogatottan hosszabb ideje lényegében egy momentum kapcsolódik érzékelhető súllyal: a határmenti, a határokon átnyúló fejlesztések támogatott célja (Eurorégiók, EGTC-k).

Míg a térség országait a történelmi múlt mindmáig inkább megosztja, aktuális célok sokasága hasonlóvá is teszi. Ilyen momentum a felzárkózási törekvés a kontinens fejlettebb térségeihez, a szocialista időszakban felhalmozott hiányok és feszültségek oldása, az EU-csatlakozás nyomán hasonló intézményekkel kibővült irányítási rendszer, a közösségen belüli egyöntetű támogatotti pozíció (Nemes Nagy – Szabó 2016, 1. táblázat). Mindez azzal is jár, hogy a fentiekben általánosan és a magyarországi viszonyokra fókuszálva elemzett területpolitikai kérdéskör mindenütt aktuális, a területi egyenlőtlenségek nagyok, a térfelosztások sok helyütt vitatottak. Lényegében azonos térszerkezeti vonás a fővárosi térségek kiemelkedő relatív fejlettsége az országok más területeihez

képest. A térség egészét átfogó kooperatív fejlődési út lehetősége – optimista forgatókönyvként – már az EU-hoz való csatlakozáshoz közeli években is azonnal megfogalmazódott a témakör hazai szakirodalmában (Horváth 2006) és máig jelen van (Baranyi 2016). A térség országainak területfejlesztési, regionális politikai folyamatai – benne a térfelosztási alternatívák eldöntése – ugyanakkor egyértelműen nemzeti kompetenciájúak, „belügyek”. Ezt, a magyar szemmel elsődleges etnikai dimenzió tényszerű, történelmi távlatú bemutatásakor, vezető hazai kutatók is egyértelmű realitásnak fogadják el (Kocsis 2013).

Európai léptékben – számos nyugat- és dél-európai ország hasonló tartalmú érintettsége okán – lényegében nincs politikai fogadókészség az etnikai tartalomnak a máig intézményesült megoldásokon túli (Belgium, Nagy-Britannia, Spanyolország) kiemelt megjelenítésére a térszervezésben és a regionális politikában. A szomszédos országok európai uniós forrásfelhasználásának, a fejlesztéseket indokló célokhoz, programokhoz tartozó dokumentumoknak a hazai „új nemzetpolitika” célkitűzéseivel való ütköztetése – az európai alapsémát visszaigazolván - ugyancsak az etnikai szempont szinte teljes mellőzését állapítja meg minden szomszédunknál (Sági 2015). Másfajta viszonyt nem igazán segít elő a hazai folyamatok analízise kapcsán korábban bemutatott aktuális magyarországi irányítási gyakorlat sem, ami mintát lényegében ugyancsak a centralizáló politikára szolgáltat.

Mindebből következően: a határon túli magyar közösségek fenntartandó támogatásán, a velük való szolidaritáson, a kiterjedt, sokszálú együttműködésen túlmenően esélytelen minden, a regionális fejlesztési szintérré kiterjesztett, etnikai alapú térszerveződési megoldás erőltetése szomszédainknál. E térméreteken a még nemzetiségileg legkompaktabb Székelyföld vagy a Vajdaság magyarlakta zónája is csak nagyobb, heterogén nemzetiségi összetételű „régiónok” – Erdély és a teljes Vajdaság – részeként kaphat kiküzdhető többletesélyt a gazdasági nekilendülésre. Szlovákia, Kárpátalja határmenti magyarok lakta zónái, vagy épp a mozaikos Partium minden eszközzel támogatandók a magyar tradíciók, a nemzetiségi alapjogok fenntartásában, de reális, bár nem automatikus esélyük a felzárkózásra egyedül a merev – sajnos esetenként újra is épülő – belső határoktól mentes európai térben van. Ugyanez vonatkozik a szórványban élő nemzetiségi kisközösségekre is.

NEMES NAGY JÓZSEF

Hivatkozások

Agg Zoltán (2005): Megyék és/vagy régiók Magyarországon, *Comitatus*, 15 (különszám), 3-32.

Baranyi Béla (2016): Gondolatok a területi kohézió kérdéséről a Kárpát-medencében a regionális tudomány szemszögéből. In: Tamás J.-Poop J. szerk. Baranyi Béla 70. A kapocs, DE, Debrecen

Hardi Tamás (2012): Duna-stratégia és területi fejlődés, Akadémiai Kiadó, Budapest

Horváth Gyula (2006): Regionális helyzetkép a Kárpát-medencéről. In: Rác Sz. szerk. Regionális átalakulás a Kárpát-medencében, MRTT, Pécs, 9-23

Kiss János Péter (2016): Stabilitás és változás. A gazdasági teljesítmény és a jólét területi egyenlőtlenségeinek alakulása a 2000-es években Magyarországon, „Térszerkezeti kihívások és területfejlesztési válaszlehetőségek a 2010-es években Magyarországon” konferenciaelőadás, ELTE, Budapest (kézirat)

Koós Bálint (2015): A szegénység és depriváció a magyar településállományban az ezredfordulót követően – avagy kísérlet a települési deprivációs index létrehozására, *Tér és Társadalom*, 29 (1), 53-68.

Kocsis Károly (2013): Historical predecessors and current geographical possibilities of ethnic based territorial autonomics in the Carpathian Basin, *Hungarian Geographical Bulletin*, 62 (1), 3-46.

KSH (2016): Komplex programmal fejlesztendő járáások jellemzői, 2014, KSH, Budapest (<http://www.ksh.hu/docs/hun/xftp/idoszaki/pdf/kompjar14.pdf>)

Moccia, F.D. (2016): European Union Urban Policy does not Meet Development of Peripheral European Metropolis, *Procedia - Social and Behavioral Sciences*, 223, 394-401.

Nemes Nagy József (1998): Az ország térszerkezete, területi folyamatok. In: Hörcher F-né szerk. Területfejlesztés Magyarországon, KTM, Budapest, 15-26.

Nemes Nagy József (2016): Mezőterek a társadalomban és a gazdaságban. In: Lengyel I. – Nagy B. szerk. Térségek versenyképessége, intelligens szakosodása és újraparosodása, JATEPress, Szeged, 105-124.

Nemes Nagy József – Szabó Pál (2016): Európa modern egységesülése és tagozódása, *Tér és Társadalom*, 30 (4), 18-35.

Pálné Kovács Ilona (2016): Fából vaskarikák: a közigazgatás racionális térszerkezete. In: Sikos T.-Tiner T. szerk. Tájak, régiók települések térben és időben, Dialóg-Campus, Budapest, 323-330

Pálné Kovács Ilona (szerk. 2016): A magyar decentralizáció kudarca nyomában, Dialóg-Campus, Budapest-Pécs

Pénzes János (2014): Periférikus térségek lehatárolása – dilemmák és lehetőségek, Didakt, Debrecen

Ruttkay Éva (2004): Demokrácia - decentralizáció - fiskális decentralizáció I-II, Comitatus, 14 (10, 11-12), 6-18., 26-41.

Sági Zsolt (2015): Az Európai Unió kohéziós és regionális politikája a magyar nemzetpolitika szemszögéből, Földrajzi Közlemények, 139 (3), 183-195.

Szabó Pál (2016): Makroregionális szemlélet az Európai Unió regionális politikai anyagaiban, „Magyarok a Kárpát-medencében 2.”, Tudomá-

nyos konferencia, Szeged, konferenciaelőadás (megjelenés alatt)

Jelen tanulmányt a szerző Süli-Zakar István, a Debreceni Egyetem közelmúltban váratlanul elhunyt professzora emlékének szenteli, aki mind elméleti tanulmányaiban, mind gyakorlati területfejlesztői és egyetemi oktatói munkájában nem lanyhuló elkötelezettségű szakmai partnere volt a Comitatus közösségének is a területfejlesztés, az európai régiógondolat megértetésében és elterjesztésében.

Sajtóvisszhang: Comitatus 25 konferencia

Negyed évszázados fennállását ünnepelte a Comitatus folyóirat pénteken a Városháza Kossuth termében. A jubileumot ünneplő közönség azonban egy másik jelentős eseménynek is tanúja lehetett: a VEAB Közigazgatási Munkabizottság friss megalakulásának. Zongor Gábor, a Comitatus alapító elnöke elsőként Porga Gyula polgármestert kérte fel köszöntője megtartására. A polgármester beszélt arról, hogy bár a mérnöki tudományokkal szemben a társadalomtudománynak talán jobban meg kell küzdenie az elfogadtatásáért, mégsem vonható kétségbe a szükségessége. A polgármester meggyőződése, hogy a folyóirat szerkesztése és gondozása folyamatos munkát jelent, így a jövőre nézve is olyan sikereket kívánt a szerkesztőségnek, mint ami az elmúlt 25 évet jellemezte.

Az újonnan megalakult VEAB Közigazgatási Munkabizottság jelenleg 29 taggal rendelkezik, ezek közül 19-en jelentek meg a pénteki ülésen. A bizottság egyhangú szavazatai alapján az elnöki székét Kaiser Tamás, az NKE oktatója és intézetvezetője foglalja el, Zöld-Nagy Viktória területi közigazgatás fejlesztéséért felelős helyettes államtitkár és Mohos Gábor jegyző pedig alelnöki pozíciót töltenek be. Kaiser Tamást közel másfél évtizedes munkaviszony köti a Pannon Egyetemhez, a családi szálak pedig a Balatonhoz fűzik, így a térség iránti töretlen elköteleződésről biztosította a publikumot. Úgy hiszi, a bizottság újbóli felállását több dolog is indokolja. Fontos, hogy van múltja, amelyet számos workshop, konferencia, beszélgetés és kiadvány fémjelez. Van rá igény, hiszen a közigazgatásban dolgozók közötti közvetlen és gyors párbeszédet teszi lehetővé, s a kommunikációban a közigazgatás minden szintje képviselteti magát. Így tehát a bizottság jelenje is adott. A kérdés már csak az, lesz-e jövője? A pozitív válasz érdekében hatékony szellemi műhelynek, és nyitott, bővülő hálózatnak kell kiépülnie. A januárra kitűzött elnökségi ülésre már több vitaindító témajavaslat is érkezett. A legtöbb az önkormányzatok és az államigazgatás áttekinthetőségét szorgalmazza.

A “Szakértelem, tudásközösségek és területi reformok” címet viselő konferencia a nemzeti ügyeken túl az európai közigazgatási tér alakulásáról is átfogó képet adott. Az első előadó, Navracsics Tibor uniós biztos arra a kérdésre igyekezett választ adni,